

Narracja. Nowa perspektywa w nauce?

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem tego artykułu jest uzyskanie naukowo uzasadnionej odpowiedzi na pytania i wątpliwości dość często wyrażane, a podważające potrzebę używania pojęcia narracja w naukach humanistycznych.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Problemem badawczym jest odpowiedź na pytanie, czy użycie pojęcia narracja wnosi nowe możliwości teoretyczne lub metodologiczne w naukach humanistycznych. Do próby uzyskania odpowiedzi na to pytanie posłużono się analizą logiczną oraz analizą krytyczną opartą na metodologii nauk społecznych.

PROCES WYWODU: Wywód składa się z trzech części. W pierwszej dokonano krótkiego przeglądu sposobu definiowania pojęcia narracja w literaturoznawstwie, językoznawstwie, psychologii, psychiatrii, socjologii, historii, dziennikarstwie i marketingu. W drugiej części, po wykazaniu, że wspólna definicja dla wymienionych nauk jest zbyt ogólnikowa, nieprecyzyjna, a więc nieprzydatna w nauce, wskazano różne możliwości uprecyzyjnienia poprzez kategoryzacje. W trzeciej części udowodniono, że dotychczasowe próby wprowadzenia tego pojęcia do języka naukowego nie zapobiegają problemom metodologicznym, z jakimi borykają się nauki humanistyczne.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Na podstawie powyższych analiz można stwierdzić, że pojęcie narracja mogłoby być używane w naukach społecznych i byłoby wręcz przydatne pod warunkiem wypracowania precyzyjnej definicji, np.: że jest to celowa wypowiedź, która ma na celu przekonanie odbiorcy/słuchacza do określonego przez narratora sposobu myślenia, zachowania, sposobu życia, czyli w tym przypadku narracja byłaby środkiem do uzyskania zamierzonego celu o charakterze społecznym (np.: przekonanie danej osoby do określonych zachowań, ideologii, światopoglądów itp.). Nie jest ona fake newsem ani postprawdą. Nie jest też tylko opowiadaniem.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE:

- W różnych dyscyplinach nauki występują różne rozumienia pojęcia narracja. Próby skonstruowania wspólnej definicji kończą się tak ogólnikowym ujęciem, że nie nadaje się ono do badań naukowych, które przecież wymagają precyzji.
- Pewnym rozwiązaniem według Autora byłoby używanie pojęcia narracji „przymiotnikowej”, np.: narracja ekonomiczna, teologiczna, polityczna, historyczna itd. Jest to kategoryzacja ze względu na treść.

- Sposoby ujęcia pojęcia narracja w psychologii i psychiatrii sugerują inną kategoryzację: (a) narracja wyartykułowana werbalnie lub (b) istniejąca mentalnie. Kategoryzacja omawianego pojęcia może zatem sprzyjać precyzji.
- W innym wymiarze, gdy bierzemy pod uwagę rolę narracji, można stwierdzić, że w niektórych dyscyplinach nauki stanowi ona ostateczny przedmiot badań (literaturoznawstwo, językoznawstwo i im podobne), podczas gdy w innych dyscyplinach jest ogniwem pośredniczącym między badaczem a badanym obiektem.
- Ponieważ niemal we wszystkich dziedzinach nauk humanistycznych narracja oznacza tyle co opowiadanie, pewnym rozwiązaniem może być przyjęcie wąskiego i precyzyjnego rozumienia narracji. Autor proponuje następującą definicję: Przez narrację rozumie się takie werbalne przedstawienie rzeczywistości, które ma na celu przekonanie odbiorcy do celów i racji nadawcy tegoż. Narracja nie jest fake newsem ani postprawdą, ponieważ nie opiera się na fałszu czy kłamstwie.
- Zdaniem Autora powyższa definicja nie zostanie powszechnie przyjęta z tego powodu, iż historia nauk społecznych jasno dowodzi, że wielu badaczy woli tworzenie coraz to nowego słownictwa niż żmudne, czasochłonne badania i analizy. Ponadto w naukach społecznych (ale nie tylko) występują, na ogół starzejące się prędeziej czy później, mody na używanie pewnych pojęć.

→ **SŁOWA KLUCZOWE: NARRACJA, METODOLOGIA NAUK SPOŁECZNYCH, PRECYZJA, WYPOWIEDŹ CELOWA, KATEGORYZACJA**

ABSTRACT

Narration. A New Scientific Perspective in Humanities?

RESEARCH OBJECTIVE: The purpose of this article is to find a scientifically, well-grounded answer to often asked questions and doubts about the necessity of using the narration as a notion in humanities.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The research problem is, if the use of narration as a notion creates new theoretical and/or methodological perspectives in humanities. To answer this question a logical and critical analysis were used based on the methodology of social science.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The argumentation is divided into three parts. In the first one, there is a short review of how the notion of narration is defined in literary studies, linguistics, psychology, psychiatry, sociology, marketing, history and journalism. In the second part, on the ground that a common definition of the above-mentioned scientific disciplines is vague, therefore, unhelpful hence various possibilities of precise categorization have been indicated. In the third part, it was proven that previous attempts to implement the notion to the scientific language does not prevent methodological problems of humanities.

RESEARCH RESULTS: Basing on the above-mentioned analysis one can state that the notion of narration could be useful for social science and humanities provided that a precise definition would be made e.g. narration is a deliberate statement which aims to convince the recipient/viewer to the way of thinking, behavior, lifestyle determined by the narrator, in other words narration is a means of achieving an intended social purpose. It is not a fake news nor post-truth. Neither a simple story.

CONCLUSIONS INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: The findings are as follows:

- There are different concepts of the notion of narration appearing in various disciplines of social science. Any attempt to formulate a common definition ends with such a general proposal that is not suitable for scientific research.
 - According to the Author, a possible solution could be the use of adjective narrations e.g. economical, theological, political or historical narration, etc. This is a categorization based on the content.
 - Another categorization suggest psychiatry and psychology description of narration: a narrative articulated verbally or mentally. There are many other possibilities of categorization.
 - The narration as a notion plays different roles. It can be:
 - a. an object of research,
 - b. a tool of research.
 - Author proposes more precised definition of narration: it is a verbal representation of reality that aims to convince the receipient to the way of thinking, behavior, life style determined by the narrator. It is not a fake news, a post-truth nor other kind of a verbal manipulation.
 - The author doubts if the proposed definition will be accepted, because as the history of social science shows, some scholars prefer creation of new notions to research and analysis which are more difficult and time consuming. On top of that, in social science there is more and less popular fashion to use certain concepts.
-

→ **KEYWORDS:** **NARRATION, METHODOLOGY OF SOCIAL SCIENCE, PRECISE DEFINITION, DELIBERATE EXPRESSION, CATEGORIZATION**

Proponuję tę analizę zacząć od odpowiedzi na następujące pytania:

1. Co to jest narracja jako fenomen, byt?
2. Czym jest narracja, czyli do czego służy, jaką funkcję spełnia?
3. Do kogo kieruje się narrację? Do siebie, do innych, a może do jednych i drugich?
4. Jaka jest treść narracji?
5. Jaki może być cel/interes posługiwania się narracją?
6. Jakie są negatywne aspekty metodologiczne użycia pojęcia „narracja”?

Pojęcie narracja, pomimo że stało się dopiero ostatnio bardzo modne, jest zarazem pojęciem bardzo wiekowym. Już Arystoteles w swoim dziele *Poetyka* definiuje narrację jako opowieść posiadającą początek, środek i koniec oraz wiążący je główny wątek.

Słownik Języka Polskiego PAN podaje: „narracja: 1. «sposób wypowiedzi w utworze epickim, mający na celu przedstawienie zdarzeń w określonym porządku czasowym»; 2. «opowiadanie»” (<https://sjp.pwn.pl/sjp/narracja;2568799.html>).

Ponieważ język angielski to *lingua franca* w środowisku akademickim, warto zacytować znaczenie tego pojęcia i w tym języku: *narrative* to opowiadanie, powieść (historyczna, kryminalna), biografia, np.: „Opowieść o jej walce przeciw samobójczej depresji jest fascynującą lekturą”. *Narration* jest opowiadaniem opowiadania, jest procesem prezentacji fabuły. Inną możliwością, jak podaje słownik, jest to, że *narration* i *narrative* są synonimami (*Collins Cobuild English Language Dictionary*, 1988).

Pojęcie narracji stało się popularne w nauce około połowy XX w. przede wszystkim w literaturoznawstwie. Potem termin ten został dostrzeżony jako użyteczny przez przedstawicieli innych dziedzin nauk humanistycznych i społecznych, np.: historii (Pomorski, red., 1990; Wawrzyński, 2015) (wywiady, wspomnienia osób uczestniczących w wydarzeniach historycznych), socjologii, psychologii, psychiatrii (Janusz, Gdowska i de Barbaro, red., 2008), psychoterapii, filologii, politologii (Cetwiński, 2012), pedagogiki (Nowak-Dziemianowicz, 2014, s. 7-44), nauk o zarządzaniu, szczególnie marketingu i reklamy (Gabryś, 2014, s. 346-351).

Obecnie pojęcia narracji używa się m.in.:

1. W literaturoznawstwie, którego „przedmiotem zainteresowania jest literatura, a przede wszystkim analiza poszczególnych utworów literackich oraz rekonstruowanie historycznoliterackich procesów” (<https://pl.wikipedia.org/wiki/Literaturoznawstwo>). Na ogół uważa się, że narracją jest „wypowiedź monologowa prezentująca ciąg zdarzeń uszeregowanych w jakimś porządku czasowym, powiązanych z postaciami w nich uczestniczącymi oraz ze środowiskiem, w którym się rozgrywają” (Sławiński, red., 1988, s. 303). Paweł Wolski dodaje, że „z pojęciem tym wiążą się inne ważne terminy, takie jak: narrator, postać, fabuła, akcja, wątek, opis czy opowiadanie” (http://www.academia.edu/11103614/Narracja_has%C5%82o). Definicja ta wpisuje się w sposób rozumienia także fikcji literackiej.
2. W językoznawstwie, nauce o języku (teorii języka), narracja, czyli opowiadanie zarówno mówione, jak i pisane, jest podstawowym obiektem badań.
3. Dla psychologów, psychiatrów, psychoterapeutów narracja jest sposobem rozumienia świata przez ludzi, którzy go sobie mentalnie przedstawiają w postaci opowiadania, narracji.

Psychologia zajmuje się analizą narracji głównie w celu ich późniejszego wykorzystania w terapii. Na przykład badania, które prowadził Trzebiński, polegały na analizie językowej spisanych przez badanych opowieści. Przeanalizowano je pod względem narracyjności opisów i oceniano w pięciostopniowej skali na podstawie tego kryterium. Badania pokazały, że osoby, które potrafią tworzyć spójne narracje o sobie samym, w większym stopniu odnoszą powodzenie w życiu niż te, które takiej zdolności nie posiadają. Wniosek z badania jest taki, że konstruując swoją tożsamość w opowieści i mając spójne wyobrażenie o tej tożsamości, narrator-uczestnik świata społecznego jest w stanie przenieść ten konstrukt na prawdziwe działanie, potrafi zaprogramować za pomocą narracji swoje postępowanie (http://www.academia.edu/11103614/Narracja_has%C5%82o, s. 4).

W tym środowisku jest jeszcze obecne pojęcie autonarracji:

Szczególnie ważne z punktu widzenia psychologii i psychiatrii są autonarracje, a więc historie, które ludzie opowiadają o sobie. Autonarracje mają nierozzerwalny związek z tożsamością człowieka, wielu autorów uważa, że tożsamość ma charakter narracyjny, inaczej tożsamość jest opowieścią o życiu (Chrzczonowicz, 2011, s. 283-289).

Warto w tym miejscu zacytować sposoby rozumienia omawianego pojęcia przez Jerzego Targalskiego.

Jerzy Targalski proponuje, na tle powszechnej wieloznaczności pojęcia narracji, rozróżnić cztery główne sposoby rozumienia tego zjawiska w praktyce badawczej w ramach dziedziny psychologii. Są to: 1) narracja jako forma rozumienia rzeczywistości, 2) narracja jako, w znaczeniu potocznym, opowiadanie komuś o czymś, 3) narracja jako formalna struktura istniejącego już tekstu – konkretnego wytworu kultury, 4) narracja jako metoda prowadzenia badań psychologicznych – polegająca na prośbie do osób badanych o opowiedzenie jakiejś konkretnej historii, a więc stawianie przed nimi zadań narracyjnych (Budziszewska).

4. Socjologia miała do czynienia z narracją wiele lat wcześniej niż to pojęcie stało się modne. Narracja, opowiadanie, wywiad narracyjny były i są ważnym narzędziem badawczym w takich metodach jak badania biograficzne, analiza treści czy wywiad narracyjny, swobodny lub pogłębiony.
5. W marketingu (produktu, usługi czy politycznym) przez narrację rozumie się:

historie używane do emocjonalnego łączenia klienta z marką, osobą bądź produktem. Skuteczność marketingu narracyjnego polega na osobistym wymiarze opowiadanych historii – trafiają one do odbiorcy łatwiej niż tradycyjne treści marketingowe i budują wizerunek firmy, marki, osoby czy produktu. Narracja potrafi także podać informacje ważne z punktu widzenia marketingowego w przystępny i rozrywkowy sposób – tak, aby zostały lepiej zapamiętane (<http://prowczywykleci.blogspot.com/2013/05/marketing-narracyjny.html>).

Gdy towar, firma, usługa staje się politykiem, narracja służy przekonaniu potencjalnych wyborców, że dany polityk jest najlepszą z możliwych opcją wyborczą albo że np. program danej partii taki właśnie jest.

6. W dziennikarstwie jako nauce narracja jest informacją, wiadomością o pewnej strukturze i sposobie prezentacji. Można mieć wątpliwości, czy komentarz, artykuł publicystyczny też jest informacją. Przy pewnym podejściu do tego zagadnienia odpowiedź będzie twierdząca, ponieważ każdy tekst zawiera jakieś informacje.

News is essentially narrated, i.e. constructed by a personally involved, individual journalist performing a role as an engaged narrator using a variation of communication acts and aiming at an understandable, reliable and interesting deliverance of the message (Grunwald, 2005, cyt. za: Mateja, 2016, s. 185).

Message oznacza w języku angielskim także przesłanie, sens, wymowę (*Wielki Słownik Angielsko-Polski*, 2005, s. 743), a zatem narracją byłby każdy tekst stworzony przez człowieka, nawet psychicznie chorego.

Brak precyzji w rozumieniu pojęcia „narracja” podkreślało wielu autorów, m.in. Mieke Bal (2012), którzy zwracali uwagę, iż definicja narracji staje się tak obszerna, że właściwie dotyczy wszelkich wypowiedzi zarówno werbalnych, jak i pisanych. A skoro tak, używanie tego pojęcia w nauce nie ma większego sensu; niczego nie porządkuje, nic nie oznacza, bo oznacza wszystko, co ma formę wypowiedzi. Jest to pierwsza, ale i nie ostatnia wada ogólnikowej koncepcji narracji.

Sprawa jeszcze się bardziej komplikuje, gdy weźmiemy pod uwagę takie rozumienie narracji, jak: „dojrzała osobowość jest narracją” (Dryll, 2004, s. 9), „życie jest narracją” (Bruner, 2004, s. 691-710). Uzasadnia się tego typu definicje narracji tym, że człowiek, planując cokolwiek, wspominając, argumentując, dialogując, opowiada to sobie w myślach, a więc tworzy narrację. Konsekwencją takiego ujęcia jest konstatacja, że budowa domu jest narracją, planowanie wakacji też nią jest. A co ze zbrodnią, napadem na bank, czyż nie poprzedza ich mentalne planowanie w postaci narracji? Narzuca się tutaj podział narracji na wyartykułowaną i niewyartykułowaną werbalnie, określaną też jako mentalną.

Powyższe definicje narracji zawierają wspólny element, tzn.: narracja jest opowiadaniem, wypowiedzią, informacją, wiadomością, komunikatem itp. Jest to opis formy, a nie treści. Pewne cytowane wyżej wypowiedzi typu: narracja jest życiem, uznają za metaforę, a nie precyzyjne określenie.

Oczywiście treść narracji obejmuje olbrzymi zakres spraw: bajki, legendy, opowieści, fikcje naukowe i polityczne, relacje z wydarzeń sportowych, politycznych, kulturalnych, biografie, oceny różnych wydarzeń, pamiętniki, obszernie odpowiedzi na pytania, publikacje naukowe itd.

Biorąc pod uwagę dotychczasowe rozważania, można spróbować odpowiedzieć na pierwsze pytanie, postawione na początku tego tekstu, a dotyczące tego, czym jest narracja w naukach humanistycznych i społecznych. Jest to treść wyartykułowana werbalnie lub/ i istniejąca mentalnie. Treść ta dotyczy ogromnej gamy różnych zagadnień będących przedmiotem refleksji w poszczególnych naukach. Taka definicja jest zbyt ogólna jak na potrzeby nauki. Zdecydowanie brak jej precyzji. Sprawa się jednak komplikuje, jeżeli weźmiemy pod uwagę to, o czym już wcześniej wspomniano, mianowicie że angielska definicja omawianego pojęcia wskazuje na trudności z jego precyzyjnym określeniem; narracja bowiem może być opowiadaniem w dwóch aspektach: 1) jako czynność, proces oraz 2) jako przedmiot poddany temu procesowi (opowieść, historia sama w sobie, a nie opowiadanie zdarzeń czy różnych historyjek). To rozróżnienie może mieć istotne znaczenie dla badaczy, bowiem dla jednych może być ważna sama treść opowiadania, dla innych sposób opowiadania, dla jeszcze innych jedno i drugie, w zależności od celu badań. Na przykład w psychologii czy socjologii istotne jest zarówno to, co się opowiada, jak i to, jak się opowiada i co się opowiada. Pojęcie „narracja” obejmowałoby zatem trzy różne przypadki:

- opowiadanie jako fabuła, treść subiektywna istniejąca „w głowie danej osoby”, która to treść jeszcze się nie zobiektywizowała poprzez proces prezentacji na piśmie lub werbalnie;
- sam proces prezentacji już istniejącej subiektywnie lub obiektywnie treści;
- oba wyżej wymienione, czyli opowiadanie i jego prezentacja.

Brak osobnej nazwy/ pojęcia dla każdego z tych trzech różnych przypadków oczywiście może być źródłem poważnych, a jednocześnie całkowicie zbytecznych nieporozumień naukowych. W języku polskim ten problem nie występuje, bo od rzeczownika „opowiadanie” czasownikiem jest „opowiadać”, „informacja” – „informować”, „odpowiedź” – „odpowiadać” (na pytania podczas wywiadu), kłopot jedynie jest z czasownikiem pochodzącym od słowa „narracja” („narracjować”?).

W innym niż dotychczas prezentowanym wymiarze narracja może być 1) przedmiotem badań albo/ i 2) surowymi danymi, które mają być poddane obróbce badawczej.

Warto zauważyć, że narracja (opowiadanie, wypowiedź, tekst) w niektórych dyscyplinach nauki stanowi ostateczny przedmiot badań (literaturoznawstwo, językoznawstwo i im podobne), podczas gdy w innych dyscyplinach jest ogniwem pośredniczącym między badaczem a badanym obiektem, którym w przypadku nauk humanistycznych i społecznych mogą być osoby, grupy społeczne lub inne zjawiska czy procesy społeczne. Tak się dzieje w historii jako nauce, gdzie narracja służy odtworzeniu, możliwie najściślej, faktów historycznych interesujących badacza, czyli jest ogniwem pośrednim między badaczem a faktami, albo inaczej jest narzędziem, często zawodnym, poznawania tych faktów. W psychologii, psychiatrii, pedagogice narracja jest narzędziem badawczym, które służy stawianiu diagnozy stanu psychicznego lub/ i otoczenia społecznego autora/ autorki narracji. W socjologii narracja dotyczy faktów społecznych. Na przykład biografie nie służą ustalaniu stanu psychicznego narratora, jak to bywa w psychologii, psychiatrii czy pedagogice, lecz winny dostarczać informacji na temat zjawisk, procesów, uwarunkowań społecznych, kulturowych, ekonomicznych czy politycznych. W przypadku tych ostatnich socjologia znajduje wspólne pole analizy z naukami o polityce. Także w przypadku analizy treści socjologa nie tylko interesuje, jakim językiem jest tekst napisany, czy jest w nim dużo wulgaryzmów, jaka jest struktura dzieła itp.; znacznie bardziej zwraca uwagę na to, kto (status społeczny tej osoby) opowiada (narruje, a może narracjuje?), w jakim celu, jaki założył/ a odbiór społeczny swojej narracji, reakcję innych na nią, jakie założył/ a cechy odbiorców, „cechy systemu społeczno-kulturowego, w którym tekst powstał lub do którego jest adresowany” (Mayntz, Holm i Huebner, 1985, s. 195). Jeśli chodzi o wywiad narracyjny, to jego istotą jest

otrzymanie opowieści o życiu nie będącej sumą odpowiedzi na stawiane pytania, lecz spontaniczną narracją, która nie jest zakłócona interwencją badacza. Celem wywiadu narracyjnego jest zatem uzyskanie od jednostki – nazwanej tu narratorem a nie respondentem – relacji o życiu lub wybranych jego fazach (Kaźmierska, 1997, s. 35).

„Cały czas chodzi jednak o perspektywę socjologiczną, a więc ustalanie faktów, procesów i zjawisk społecznych” (<http://www.staff.amu.edu.pl/~ewa/Kazmierka,%20Wywiad%20narracyjny.pdf>).

Powyższe ustalenia w innym wymiarze dają odpowiedź na pytanie, czym jest, jaką rolę odgrywa narracja. Nie jest ona jednoznaczna, bowiem narracja może być:

- a) przedmiotem/obiektem badań naukowych, w niektórych dziedzinach nauki, a w innych
- b) narzędziem do badania innych obiektów;
- c) jednym i drugim jednocześnie, jeszcze w innych przypadkach.

Do tego momentu zaproponowałem odpowiedź na pytania, co to jest narracja i czym jest.

Jest ona opowieścią, wypowiedzią, informacją, treścią, będącą elementem procedury badawczej, przedmiotem badań lub narzędziem badawczym. Podlega ona (narracja) wszystkim wymaganiom warsztatu naukowo-badawczego.

Należałoby zgodnie z powyższą uwagą ustalić relacje między narracją a innymi pojęciami bliskoznacznymi, takimi jak: wypowiedź, opowiadanie, informacja, odpowiedź na pytanie, wspomnienie, relacja, prezentacja, przemówienie, film, plan działania itd. Jeżeli np. niektóre powyższe pojęcia oznaczają to samo, to zgodnie z teorią brzytwy Ockhama używanie wielu pojęć oznaczających to samo nie ma najmniejszego sensu i jest błędem naukowym oraz logicznym.

Celowo powyżej dodałem film jako narrację, bo, po pierwsze, może on być narracją, ale, po drugie, prowadzi nas do propozycji kategoryzacji narracji. Zatem narracja może być, ze względu na dziedziny: literacka, naukowa, polityczna, marketingowa, prawnicza, filmowa, psychologiczna, handlowa itd. Uwzględnienie subdyscyplin w poszczególnych dziedzinach nauki czy prawa jeszcze bardziej by powiększyło tę listę, np.: narracja w prawie cywilnym, narracja w filmie komediowym albo horrorze, narracja makroekonomiczna itd. Podział taki sprzyja precyzji w definiowaniu pojęcia narracji, ale z drugiej strony może być dość uciążliwy.

Biorąc pod uwagę płeć narratora, można by mówić o narracji męskiej i żeńskiej (lub kobiecej).

Narracja jako narzędzie badawcze, z punktu widzenia badań naukowych i ich metodologii, jest obciążona wieloma wadami, które są od dawna dobrze znane, a wprowadzenie narracji ich nie usuwa, np.: proces tworzenia narracji jest obciążony następującymi błędami:

1. Błędy celowe wynikające z tego, że narrator:
 - a) z różnych powodów nie chce ujawnić pewnych faktów;
 - b) z różnych powodów celowo zniekształca fakty albo wręcz konfabuluje (np.: kłamie, podając fakty, których nie było). Motywacje tego mogą być różne, np. próba przedstawienia siebie jako bohatera, człowieka uczciwego, prawdziwego itd. Problem w tym, że tego typu przypadki już zostały zdefiniowane przez takie pojęcia jak: fake news, postprawda, manipulacja, kłamstwo,

więc wprowadzenie pojęcia narracja, w tym przypadku, zamiast sprzyjać precyzji, oddala ją.

2. Błędy niecelowe popełnione przez narratora:
 - a) niezgodna z prawdą/ rzeczywistością zniekształcona percepcja wydarzeń, cudzych zachowań itd. Przyczyną mogą być m.in. różnego rodzaju emocje, wady organiczne, intelektualne, uprzedzenia, kłopoty z pamięcią, wzrokiem, słuchem itd., co powoduje niezarejestrowanie lub zniekształcenie opisu wydarzeń przez narratora;
 - b) wyparcie w podświadomość niektórych zdarzeń, faktów, emocji;
 - c) nieświadomiony wpływ otoczenia kulturalnego i społecznego na interpretację wydarzeń obserwowanych przez narratora.
3. Błędy badacza w interpretacji otrzymanego materiału badawczego:
 - a) celowa interpretacja materiału surowego pod z góry przyjęte założenia lub twierdzenia;
 - b) trudny do usunięcia błąd polegający na interpretacji przez badacza tekstu na podstawie swojego systemu wartości, światopoglądu jako teorii wyjaśniania rzeczywistości, który może być różny od systemu wartości, światopoglądu, interpretacji rzeczywistości przez narratora. Subiektywizm badacza zderza się tu z subiektywizmem narratora;
 - c) różnica w rozumieniu i interpretacji pojęć użytych w narracji, np.: człowiek występny, dobry, szczęśliwy itd. Każdy ma nieco inne wyobrażenie o dobroci, szczęściu, złu czy dobru. Gdy ktoś w narracji podaje: „nie posiadałem się ze szczęścia”, to mógł przesadzić, bo tak mu w narracji pasowało, mógł mieć takie wyobrażenie o wielkim szczęściu, podczas gdy badacz ma inne;
 - d) narracja, jej treść zależy od otoczenia czy nastroju. Dość często zdarza się, że ta sama osoby w różnych przedziałach czasowych inaczej interpretuje tę samą rzeczywistość;

Następny problem stanowi reprezentatywność badań narracyjnych. Gdy badania te dotyczą analiz jednostkowych, jak np.: w literaturoznawstwie, gdy dotyczą konkretnego tekstu, albo w psychiatrii lub psychologii, gdy dotyczą terapii konkretnej, pojedynczej osoby, problem ten nie istnieje. Jednakże w wypadku badań socjologicznych, historycznych czy politologicznych, gdy celem badań jest sformułowanie uogólnień, ogólnych wniosków, brak reprezentatywności próby jest poważnym problemem, a wręcz uniemożliwia tego typu naukowe refleksje. Oczywiście można narrację jako materiał surowy wykorzystać do badań jakościowych.

Nieco inaczej sprawa wygląda, gdy analizujemy narrację w marketingu. W tym przypadku narracja nie jest, aczkolwiek w szczególnych przypadkach może być, sama w sobie obiektem badań naukowych (jak np.: w literaturoznawstwie), nie jest też ogniwem pośrednim między badaczem a rzeczywistością, lecz jest narzędziem umożliwiającym wpływanie na zachowanie i wybory polityczne, konsumpcyjne, kulturowe danej osoby.

Skoro w środowisku naukowym powstała moda na używanie pojęcia narracja, uważam, że nie da się tego zmienić. To pojęcie będzie używane i odmieniane przez wszystkie przypadki niemal w każdej sytuacji jako brzmiące bardziej naukowo niż np. opowiadanie. Zresztą nie w tym tkwi problem, lecz w poważnym braku precyzji w definiowaniu tego pojęcia. Myślę, że w procesie uściślenia rozumienia pojęcia narracji warto uwzględnić, że występuje ona w wielu dziedzinach nauki. Zatem biorąc pod uwagę ten fakt i precyzując treść definicji narracji, należałoby dodać przymiotniki określające dziedzinę nauki albo określać ją innym pojęciem (np. narracja historyczna, narracja psychologiczna). Może zamiast pojęcia „narracja” należy używać pojęcia „opowiadanie” jedynie w niektórych naukach lub nauce. Może przy zdawaniu relacji z zawodów sportowych lepiej użyć pojęcia „sprawozdanie” niż „narracja” itd. Oprócz wyżej wymienionych możliwe są inne klasyfikacje rozróżnienia. Na przykład podział mógłby dotyczyć autora narracji, czyli mielibyśmy do czynienia w przypadku więźnia z narracją więźnia, naukowca – narracją naukową, literata – narracją literacką, dziennikarza – narracją dziennikarską, polityka – narracją polityczną itd.

Ze względu na cel narracji można wyróżnić takie rodzaje narracji jak: terapeutyczna, informacyjna, manipulacyjna (manipulatorska), promocyjna, autobiograficzna, faktograficzna itd.

Ze względu na sposób powstania narracji można mówić o narracji swobodnej, spontanicznej, wywołanej czy kontrolowanej. Narracja spontaniczna oznaczałaby opowiadanie, które powstaje wskutek nieoczekiwanego działania narratora. Przeciwieństwem tego typu narracji jest narracja wywołana, czyli byłby to tekst wywołany przez inne bodźce, np.: materialne, emocjonalne, groźby itp. Narracja swobodna oznaczałaby, że narrator sam konstruuje opowiadanie i sposób, a nawet miejsce jego prezentacji. Narracja kontrolowana polegałaby na tym, że badacz, odbiorca kontroluje jej przebieg poprzez ingerencję w postaci pytań, sugestii, różnego rodzaju nacisków, starając się osiągnąć swój cel.

Wykorzystując rozumienie narracji jako opowiadanie jako takie albo opowiadanie opowiadania stworzonego przez kogoś innego, można wyróżnić narrację autorską i narrację zapożyczoną (skopiowaną). Ta ostatnia zachodzi, gdy ktoś opowiada/referuje cudzy tekst. Gdy ktoś pisze politykowi tekst przemówienia, to w przypadku autora mamy do czynienia z narracją autorską/własną, natomiast narracja owego polityka jest narracją zapożyczoną.

Jeśli chodzi o czas narracji, można rozróżnić narracje długie, średnie i krótkie.

Oprócz klasyfikacji narracji ze względu na różne ich cechy można też pokusić się o skonstruowanie typologii narracji.

Powyżej przedstawiłem niepełną, oczywiście, klasyfikację narracji, przyjmując szerokie jej rozumienie jako po prostu opowiadania, wypowiedzi. Można też spróbować zawęzić treść tego pojęcia np.: do celowej wypowiedzi, opowiadania, które ma na celu przekonanie odbiorcy do określonego przez narratora sposobu myślenia, zachowania, sposobu życia, czyli w tym przypadku narracja byłaby środkiem do uzyskania zamierzonego celu o charakterze społecznym (np.: przekonanie danej osoby do określonych zachowań, ideologii, światopoglądów itp.).

Wymieniłem trzy statusy narracji, mianowicie może być ona narzędziem badawczym, obiektem badań oraz jednym i drugim. Poza tym zauważmy, że ponieważ obiekt/przedmiot badań nie jest tym samym, co narzędzie, a to nie jest tym samym, co środek do osiągnięcia zamierzonego celu, nie jest możliwe, z logicznego punktu widzenia, skonstruowanie wspólnej definicji dla tych trzech różnych sytuacji. To samo pojęcie musiałoby być używane w stosunku do różnych bytów, co może być źródłem nieporozumień w przypadku interdyscyplinarnych dyskusji naukowych. Osobiście uważam, że w literaturoznawstwie można by zastąpić omawiane pojęcie określeniem „tekst literacki”.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania, można stwierdzić, że narracja jest (jako odpowiedź na pytania postawione na samym początku rozważań):

1. Wszystkim, każdą wypowiedzią prezentującą własne lub cudze opowiadanie. Takie ujęcie narracji jest w nauce nieprzydatne, ponieważ dopuszcza się, aby jedno pojęcie miało wiele różnych znaczeń.
2. Każdą celową wypowiedzią, definiens jest mniej ogólny, a więc i precyzyjniejszy niż w pierwszym punkcie.
3. Każdą opowieścią mentalną.
4. Każdą celową opowieścią mentalną.
5. Narzędziem badawczym.
6. Obiektem badań.

Czy użycie pojęcia narracja w metodologii badań w różnych dziedzinach nauki zwiększyło zdolności badawcze i odkrywcze tych nauk, spowodowało, że lepiej rozumiemy rzeczywistość? Nie sądzę, aby tak było.

Oczywiście, można wprowadzać nowe pojęcia, ale winny za nimi stać byty, zjawiska, procesy, ogólnie określając fenomeny też nowe, w przeciwnym razie zmiany nazw bez nich, tylko na zasadzie mody, wprowadzają zamieszanie w naukach, które i tak cierpią na brak precyzji.

Dobrym, jak sądzę, wyjściem z opisanych powyżej trudności może być rozdzielenie pojęć opowiadanie i narracja oraz uznanie, że są to dwa odrębne fenomeny. Narracja nie jest po prostu opowiadaniem, lecz intencjonalnym, werbalnym przedstawieniem rzeczywistości, które ma na celu przekonanie odbiorcy do celów i racji nadawcy, skłonienie odbiorcy do zachowań, sposobu myślenia i życia zgodnego z założeniem nadawcy. Narracja nie jest fake newsem ani postrawdą.

BIBLIOGRAFIA

- Bał, M. (2012). *Wędrujące pojęcia w naukach humanistycznych*. Warszawa: Narodowe Centrum Kultury.
- Bruner, J. (2004). Life as Narrative. *Social Research*, vol. 71, no. 3, 691-710.
- Budziszewska, M., <http://prowcywykleci.blogspot.com/2013/05/marketing-narracyjny.html> (dostęp: 09.07.2017).
- Cetwiński, O. (2012). *Teoria narracji politologicznej*. Warszawa: Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR.

- Chrzczonowicz, A. (2011). Narracja w psychiatrii – teoria, zastosowanie, związki ze zdrowiem psychicznym. *Postępy Psychiatrii i Neurologii*, 20(4), 283-289.
- Collins Cobuild English Language Dictionary. (1988). London and Glasgow: Collins, 955
- Dryll, E. (2004). Homo narrans – wprowadzenie. W: E. Dryll i A. Cierpka (red.), *Narracja. Koncepcje i badania psychologiczne*. Warszawa: Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, 9.
- Gabryś, B.J. (2014). Narracja jako metoda badania strategicznej odnowy organizacji na przykładzie TAURON S.A. *Marketing i Rynek*, 5(CD), 346-351.
- Grunwald, E. (2005). *Narrative Norms in Written News*. Pozyskano z: http://www.nordicom.gu.se/common/publ_pdf/180_063-080.pdf.
- http://www.academia.edu/11103614/Narracja_has%C5%82o (dostęp: 02.08.2017).
- <https://sjp.pwn.pl/sjp/narracja;2568799.html> (dostęp: 27.12.2017).
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Literaturoznawstwo> (dostęp: 07.08.2017).
- <http://www.staff.amu.edu.pl/~ewa/Kazmierka.%20Wywiad%20narracyjny.pdf> (dostęp: 15.07.2017).
- Janusz, B., Gdowska, K. i de Barbaro, B. (2008). *Narracja. Teoria i praktyka*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- Każmierska, K. (1997). Wywiad narracyjny – technika i pojęcia analityczne. W: *Biografia a tożsamość narodowa*. Łódź: Uniwersytet Łódzki. Katedra Socjologii Kultury, 35.
- Mateja, M. (2016). Analiza narracji. W: R. Baeker i in., *Metodologia badań politologicznych*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Nauk Politycznych, 185.
- Mayntz, R., Holm, K. i Huebner, P. (1985). *Wprowadzenie do metod socjologii empirycznej*. Warszawa: PWN.
- Nowak-Dziemianowicz, M. (2014). Narracja w pedagogice – znaczenie, badania, interpretacje. *Kultura i Edukacja*, 2(102), 7-44.
- Pomorski, J. (red.). (1990). *Metodologiczne problemy narracji historycznej*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Sławiński, J. (1988). *Słownik terminów literackich*. Wrocław, Warszawa, Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 303.
- Wawrzyński, P. (2015). Emocje i zaangażowanie a skuteczność narracji polityki historycznej. Wyniki badań eksperymentalnych. *Pamięć i Sprawiedliwość. Pismo Instytutu Pamięi Narodowej*, 2 (26), 159-181.
- Wielki Słownik Angielsko-Polski*. (2005). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>